

Выводы. Долины малых рек Брянской области обладают значительным потенциалом для дальнейшего развития рекреации и туризма (количественная оценка сравнима с Ярославской, Ивановской и Владимирской областями). Они являются сложными приграничными геосистемами и нуждаются в отдельном подходе. Наиболее уязвимы от туристско-рекреационной деятельности долины рек Снежень и Московка, которые являются предпочтительными в геоэкологических исследованиях. Долина р. Снежети – возможный эколого-туристско-рекреационный кластер, зависящий от состояния малого водотока.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Headwater streams and Wetlands are Critical for sustaining Fish, Fisheries, and Ecosystem Services / S. A. R. Colvin [et al.] // Fisheries. – 2019. – Vol. 44, № 2. – P. 73–91.

2. Куница, М. Н. Особенности и положение Брянского туристско-рекреационного района в туристской индустрии Брянской области / М. Н. Куница, Н. Л. Гаврютина // Экономика. Социология. Право. – 2019. – № 3 (15). – С. 36–48.

3. Ахромеев, Л. М. Кластерный подход к перспективам развития туризма в Брянской области / Л. М. Ахромеев, И. В. Шарапаев // Географические проблемы сбалансированного развития староосвоенных регионов : материалы IV Междунар. заоч. науч.-практ. конф. – Брянск : Курсив, 2017. – С. 6–9.

УДК 664.7(091)(476)

**І. М. ПРАКАПОВІЧ¹, К. А. МАКАР², А. Я. ЯРОТАЎ²,
К. В. МАЦЮШЭЎСКАЯ²**

¹Беларусь, Паставы, Пастаўская гімназія

²Беларусь, Мінск, БДУ

E-mail: igarpr@gmail.com; kristina.mazurina.02@mail.ru;

yarotau@gmail.com; katerina.vm@gmail.com

**ВАДЗЯНЫЯ МЛЫНЫ ПАСТАЎСКАГА РАЁНА ВІЦЕБСКАЙ
ВОБЛАСЦІ ЯК ЭЛЕМЕНТ ФАРМАВАННЯ ТУРЫСТЫЧНАЙ
ПРЫВАБНАСЦІ ТЭРЫТОРЫІ**

Краязнаўства на Пастаўшчыне развіваецца дынамічна і разгалінавана. Даследчыкі-аматары вывучаюць падзеі сівой даўніны, матэрыялы часоў войн і ліхалеццяў, гісторыі вёсак і мястэчак, творчыя здабыткі творцаў

нашага краю. Але застаецца шэраг тэм, якімі да апошняга часу амаль ніхто не займаўся. Да іх адносіцца і гісторыя млынарства на Пастаўшчыне.

У XVIII – першай палове XX ст. млыны былі своеасаблівымі лакальнымі цэнтрамі эканамічнага і грамадскага жыцця. Некаторыя з іх прапаноўвалі даволі шырокі набор паслуг: размол збожжа на простую муку і пыталы, выраб круп, валенне сукна, распілоўка дрэва на тартаках, выцісканне алею, выраб паперы.

Наогул пра млыны сучаснаму чалавеку вядома мала, бо амаль усе яны спынілі сваю дзейнасць пасляваенным часам. Энергія малых рэк, якая выкарыстоўвалася для памолу збожжа, была заменена больш эфектыўнай электраэнергіяй, што выпрацоўваюць цеплавыя электрастанцыі. У выніку многія млыны былі зруйнаваныя, іншыя значна пашкоджаны або разбураны; ацалелі толькі адзінкі – тыя, што былі прыстасаваны для нейкіх іншых патрэб.

Вадзяны млын – будынак на беразе ракі або праточнага возера для памолу зерня, механізмы якога працуюць ад энергіі руху вады. Галоўная функцыя млына – памол зерня, якое малолася на муку двух відаў – грубую і дробную (пыталь). Некаторыя млыны маглі выпрацоўваць электраэнергію (млыны ў Хрыстове і Манькавічах). Таксама пры млыне маглі дзейнічаць: лесасілка, сукнавальня, а пры млыне ў Паставах працавалі паперня (для вырабу грубай паперы) і алейня (для ціску алею).

За XX ст. млыны паступова згортвалі сваю дзейнасць, прыпыняліся і прыходзілі ў заняпад. З другой паловы XX ст. імі ўжо ніхто не карыстаецца, некаторыя млыны захаваліся толькі як славутасці Пастаўскага раёна.

Папярэдняе вывучэнне матэрыялаў інтэрнэта і краязнаўчай літаратуры паказала, што сістэматызаваныя звесткі пра млыны Пастаўскага раёна адсутнічаюць: няма агульнага спісу, апісання размяшчэння, тэхналагічных працэсаў, уладкавання, планаў і схем, запісаў успамінаў жыхароў. Нявывучанасць гэтых аб'ектаў з'яўляецца значнай рэгіянальнай праблемай. Яе актуальнасць вызначаецца ўзрастаючай цікавасцю жыхароў Беларусі і замежжа да гісторыі і традыцыйнай спадчыны беларускага народа, развіццём турысцка-экскурсійнай інфраструктуры на Пастаўшчыне. Таму для вырашэння гэтай праблемы былі выкананы наступныя крокі:

1. Збор і аналіз літаратурных крыніц і матэрыялаў інтэрнэта.

Вывучэнне літаратурных крыніц і інтэрнэт-рэсурсаў па тэме дало нязначныя вынікі. Гэта сведчыць пра тое, што даследаваннем вадзяных млыноў на тэрыторыі Пастаўшчыны ні навукоўцы, ні мясцовыя краязнаўцы не займаліся. Найбольш грунтоўнае апісанне ўдалося знайсці для млына ў Паставах, асобныя звесткі – пра млыны ў Томішках

і Казлоўшчыне. Пра астатнія аб'екты ў крыніцах утрымліваюцца толькі кароткія паведамленні пра месцазнаходжанне і ў некаторых выпадках – пра ўласнікаў і спецыялізацыю.

2. Правядзенне палявых даследаванняў (экспедыцый) і апрацоўка атрыманых матэрыялаў:

На дадзеным этапе была сабрана значная частка фактычнага матэрыялу. Усяго было праведзена чатыры краязнаўчыя аўтаэкспедыцыі, вынікі якіх былі пасля апрацаваны.

3. Аналіз размяшчэння млыноў, іх апісанне.

На аснове матэрыялаў краязнаўчых экспедыцый і сабраных звестак з розных інфармацыйных крыніц з'явілася магчымасць зрабіць апісанне ўсіх вадзяных млыноў Пастаўскага раёна, якія дзейнічалі ў XVIII–XX стст. Усяго іх налічвалася 28.

На падставе апісанняў вадзяных млыноў Пастаўшчыны была праведзена іх сістэматызацыя па шэрагу паказчыкаў: канструкцыйныя асаблівасці, тэхналагічныя працэсы, памеры дамбаў і шлюзаў, гаспадары, час дзеяння, стан захавання. На жаль, праз тое, што частка млыноў на цяперашні час поўнасцю знішчана, а сведкаў і літаратурных крыніц адшукаць не ўдалося, вызначыць іх некаторыя характарыстыкі не атрымалася.

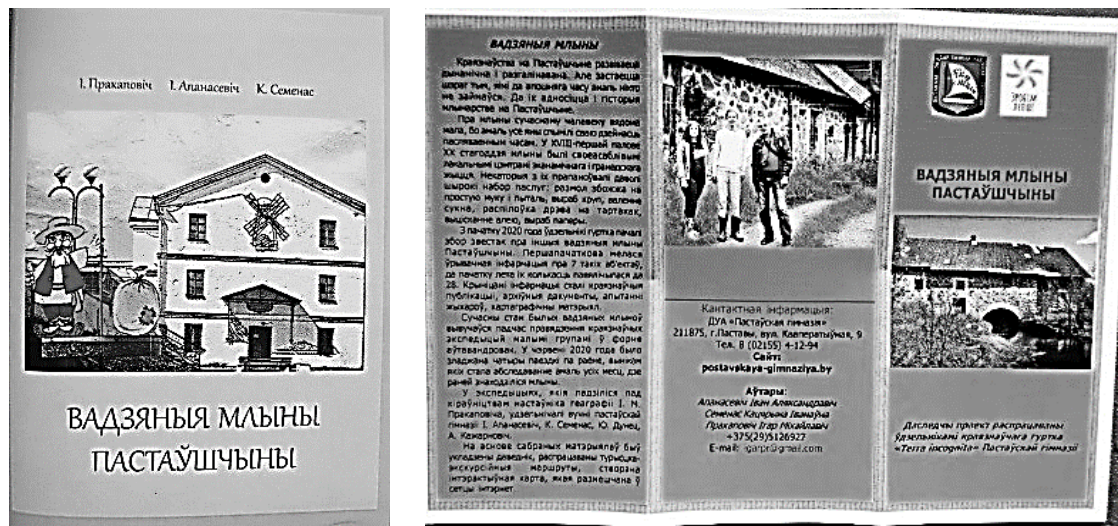
Усе вывучаныя млыны будаваліся з мэтай памолу збожжа. Большасць з іх (18) была ўзведзена на буйнейшых рэках раёна (Заражанак-Галбяіца (5), Мядзелка (4), Караліноўка (2), Лынтупка (2), Пеляка (2)). На меншых рэках (Ласіца, Камайка, Шурыца, Аржоўка) мелася па адным млыне. Даволі значны млын стаяў на пратоцы паміж Сурвілішскімі азёрамі. Астатнія млынкі былі невялікія, працавалі перыядычна, бо выкарыстоўвалі вадзі з ручаёў, якія жывіліся вадой з крыніц (Скрунды, Хрыстова, Крыкалы) або азёр (Рудня, Задзеўе). Асобна вылучаюцца два невялікія млыны, якія дзейнічалі на пратоках між ставоў маёнтка Норыца.

Некаторыя вадзяныя млыны з'яўляліся значнымі гідратэхнічнымі сістэмамі, паколькі разам з памолам збожжа ажыццяўляліся і іншыя тэхналагічныя працэсы. Найбольш разнастайныя функцыі выконваў млын у Паставах, дзе малолі зерне, распілоўвалі драўніну, выраблялі алей і паперу. На млынах у Манькавічах, Казлоўшчыне і Дунілавічах стаялі генератары, якія выпрацоўвалі электраэнергію, прычым першыя два былі ўзведзены ў маёнтках, якія належалі князю У. Друцкаму-Любецкаму.

Пры млынах у Алешыне, Казлоўшчыне, Паставах, Пеляцэ, Томішках, Хрыстова дзейнічалі тартакі (лесапільні). У мястэчках Варапаева, Дунілавічы, Манькавічы і вёсцы Міхаліна на энергіі вадзі працавалі валюшні (сукнавальні).

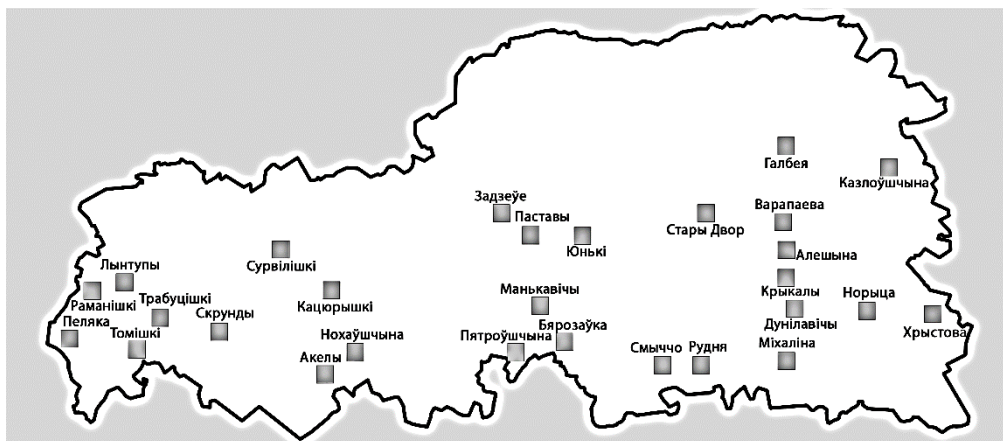
4. Папулярызация атрыманых вынікаў даследавання.

На аснове матэрыялаў, якія былі сабраныя падчас комплексных экспедыцый, былі складзены даведнік і буклет (малюнак 1).

Малюнак 1 – Вокладка даведніка і буклет

Таксама была створана інтэрактыўная карта (малюнак 2), якая размешчана ў сетцы інтэрнэт.

Малюнак 2 – Картоід “Размяшчэнне вадзяных млыноў на тэрыторыі Пастаўскага раёна” (інтэрактыўная карта)

Акрамя гэтага, былі распрацаваны турысцка-экспедыцыйныя маршруты. Адзін з такіх тэматычных маршрутаў атрымаў назву “Прамысловая спадчына Пастаўшчыны: цагельні і вадзяныя млыны”.

Маршрут экскурсіі: Паставы (Рынкавая плошча, млын, цагельня каля аўтастанцыі) – Юнькі (млын) – Лучай (касцёл) – Дунілавічы (касцёл, млын, цагельня) – Алешына (цагельня, млын (ГЭС)) – Варапаева (царква, парк, млын, цагельня) – Рудка (цагельня) – Казлоўшчына (цагельня, капліца, сядзіба, млын) – Паставы.

Па выніках даследавання можна зрабіць шэраг высноў:

1. На тэрыторыі Пастаўшчыны ў канцы ў XIX – першай палове XX ст. існавала даволі шчыльная сетка водных млыноў. Агульная іх колькасць складала 28.

2. Водныя млыны размяшчаліся на Пастаўшчыне нераўнамерна. Большая іх колькасць знаходзілася ў паўднёвай частцы раёна, што звязана з прыроднымі асаблівасцямі: на поўдні – узгоркі Свянцянскіх градаў, на поўначы – Полацкая (Дзісенская) нізіна.

3. Млыны працавалі на энергіі падаючай вады і мелі прыблізна аднолькавыя канструкцыйныя элементы і тэхналагічныя працэсы.

4. Водныя млыны выкарыстоўваліся галоўным чынам для памолу збожжа, аднак часта спектр працоўных працэсаў пашыраўся за кошт леспілення, сукнавалення, выпрацоўкі электраэнергіі.

5. Сабраныя матэрыялы дазволілі зрабіць апісанне водных млыноў і інтэрактыўную карту, якая адлюстроўвае іх размяшчэнне на тэрыторыі Пастаўскага раёна.

6. Атрыманыя вынікі даюць магчымаць выкарыстоўваць іх у турысцка-экскурсійнай дзейнасці, распрацоўцы маршрутаў.

УДК 314.7

И. Н. ПУГАЧЕВ

Россия, Хабаровск, ХФИЦ ДВО РАН

E-mail: ipugachev64@mail.ru

ПРИОРИТЕТЫ ТРАНСГРАНИЧНОГО РАЗВИТИЯ АЗИАТСКОЙ ЧАСТИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

На современном этапе геополитического кризиса центр мирового развития экономики переместился в Азиатско-Тихоокеанский регион. По этому поводу руководитель Министерства Российской Федерации по развитию Дальнего Востока и Арктики в интервью 31 августа 2021 г. сказал: «Дальний Восток просто обязан среагировать на тот экономический массив, который у нас сформировался прямо через границу странами Азиатско-Тихоокеанского региона, и это особенно актуально